הרב יהודה הלוי עמיחי

שתילת צמחי מים בבריכה

ראשי פרקים:

שאלה
א. דעת המתירים זריעת מים
ב. דעת האוסרים
ג. דין צמחי מים
סיכום

שאלה

האם מותר לתת צמחים בברכת דגים העשויה מבטון בתוך האדמה; הצמחים נועדו להוספת חמצן לדגים שבברכה?

א. דעת המתירים זריעת מים

כתב הרמב"ם (הל' שמטו"י פ"א ה"ו):

"ואין בודקין את הזרעים בעציץ, אבל בודקין אותן בעציץ מלא גללים..."

ובס' נחפה בכסף (סי' ה) **ביאר שבדיקה הזרעים בעציץ מותרת רק בעציץ שאינו נקוב, אך בעציץ נקוב — אסור מפני שהצמח יונק מן הקרקע. אך בס' מעשה רוקח** (לרמב"ם שם) **חלק עליו וכתב שבשביעית אין חשיבות ליניקה אלא לעבודת הקרקע; וז"ל:**

"ואין זה הכרח כלל דיניקה מן הקרקע לא נאסרה ולאו עבודת קרקע היא! ואדרבא סתם עציץ נקוב הוא כדי שייצאו ממנו המים המיוצרים כנוהג שבעולם אלא דמשום היכר וזכרון לשביעית — לא רצו במילא עפר והצריכו שינוי..."

וכן הסביר הרדב"ז (לרמב"ם שם) **את דברי הרמב"ם:** "ומסתברא דאפילו בעציץ נקוב דלא החמירו כל כך".

לפי"ז נראה להתיר זריעה במים כיוון שאינה עבודת קרקע.

אמנם יש להקשות על המעשה רוקח מדברי המשנה (חלה פ"ב מ"ב, מובא בגמ' גיטין ז ע"ב):

"עפר חו"ל הבא בספינה לארץ חייב במעשר ובשביעית, א"ר יהודה אימתי בזמן שהספינה גושאת, אבל אין הספינה גושאת פטור".

ולכאורה החיוב במעשר של הפירות הגדלים בעפר חו"ל שבספינה נובע מהיניקה של העפר הזה מעפר א"י, ולכן ר"י הזקיק שתהא הספינה גוששת, וכן עולה מדברי רש"י (גיטין ח ע"א ד"ה כולי עלמא). אולם נראה שהמעשה רוקח סובר כשיטות שיסוד החיוב הוא שהעפר שבספינה מתאחד עם העפר שבקרקעית הנהר, וכארעא סמיכתא דמיא, ולכן וקדושת ארץ ישראל חלה על כל הנקלט בתוך העפר שבספינה[1].

בספר השמיטה (ח"ב עמ' צח-ק) כתב הרב טוקצ'ינסקי זצ"ל שיש לחלק בין שביעית שהדין הוא בשביתת האדמה ואילו בשבת העיקר הוא האדם, ועל פי יסוד זה למד הגרימ"ט זצ"ל שאמנם שריית חיטים בשבת אסורה אולם בשביעית היא מותרת שהרי שריית חיטים אינה פעולה הנעשית בקרקע אלא במים. לפי זה התיר זריעה בבריכות המטויחות במלט. יתר ע"כ בתחילה רצה להתיר זריעה אפילו בבריכות שאינן מטויחות במלט; אלא שחזר בו כי בוודאי יש בכך איסור דרבנן משום הזורע בעציץ שאינו נקוב, וכשם שגזרו זורע בעפר אטו זורע בארץ כך חששו לזורע במי חפירה אטו זורע בחפירה עצמה.

בהר צבי (זרעים ח"ב סי' לא אות ה) הביא את דברי המנ"ח (מצוה לב) להתיר זריעה בשבת במים מכיוון שבמשכן הייתה זריעה רק באדמה ולא במים. אמנם אם צמח במים הרי מתחייב בגלל הצמיחה ולא בגלל הזריעה, וממילא בשביעית התירו זריעה במים, כי הצמיחה כשלעצמה אינה אלא תולדה ואינה אסורה בשביעית. יש להביא ראיה להיתר הזריעה במים מהתוספתא (כלאים פ"א ה"ט) שמותר לזרוע כלאים באמת המים, ומכאן שזריעה זו אינה בכלל "שדך לא תזרע כלאיים". ואין לומר שסיבת ההיתר היא שמדובר באופן שזרעו לאיבוד אלא התוספתא הביאה דוגמאות שונות של זריעה במקומות ולצרכים שונים[2].

ב. דעת האוסרים

למסקנה הגרצפ"פ (הר צבי שם) כותב לאיסור ומביא את דברי שדה הארץ (ח"ג הלכות שמיטה סי' כח) לאסור שתילה בעציץ מלא מים מכיוון שהרי זה כעציץ שאינו נקוב, ומכאן למד ההר צבי לאסור גידולי מים, ועוד הוסיף שהרי מים הם ארעא סמיכתא לפי הגמ' בגיטין (ח ע"א) לכן הזורע במים כזורע בעפר ואסור.

1. וכ"כ בספר דברות משה (סי' ו), דבר שאול (חלה סי' י), וכן נראה מדברי ריבמ"צ והרש"ס (חלה פ"ב מ"ב); וע"ע "בירור הלכה" (גיטין ז ע"ב אות ב).
2. עי' תוספתא כפשוטה (שביעית פ"א עמ' 495).

אחר בקשת מחילה, דבריו צריכים הסבר, שהרי דברי "שדה הארץ" מתייחסים לעציץ שבו מים ועפר ולכן דן אם יש מקום להתיר כיוון שהעיקר מים. והוא מסיק שיש גזירה כללית של עציץ שאינו נקוב אטו נקוב, וכשם שבעציץ שאינו נקוב המלא באדמה לא התרנו לזרוע בשביעית גם בנידון זה שיש מים ועפר יש לאסור. אולם לא למדנו מכאן ראיה למקרה של זריעה בבריכה שיש רק מים, שכן אין דרך זריעה במים, וייתכן שלא נגזור "אינו נקוב אטו נקוב". כן כתבו הגרח"ז גרוסברג זצ"ל (כרם ציון שביעית פ"ד סי' כח, עמו' סב), והגרי"ב זילבר (אז נדברו ח"ד סי' נא) שאין לאסור זריעה במים בלבד.

אפשר לדחות גם את ראייתו של הגרצפ"פ (הר צבי שם) מדברי הגמרא (גיטין שם) שהמושג "מיא — ארעא סמיכתא" נאמר אליבא דרבנן הסוברים שכל ספינה הבאה עם עפר היא כמחוברת לקרקעית העפר. אולם לפי מסקנת הסוגיא (לפירוש הרמב"ם) שרבי יהודה אינו חולק על חכמים אלא מפרש דבריהם ואמר "אימתי בזמן שהספינה גוששת אבל אין הספינה גוששת פטור" — משמע שאין האיסור וההיתר נובעים מהמים אלא מהגשישה בקרקע, וממילא אין לנו את היסוד של "מיא — ארעא סמיכתא". כך פסק גם הרמב"ם (הל' תרומות פ"א הכ"ג):

> "עפר חוצה לארץ שבא בספינה לארץ, בזמן שהספינה גוששת לארץ, הרי בצומח בו חייב בתרומה ומעשרות ושביעית כצומח בארץ ישראל עצמה".

בנוסף, כבר הסברנו שהמושג "ארעא סמיכתא" מתייחס לחיבור של העפר שבספינה עם העפר שבקרקעית ואין כאן ניתוק בין הקרקעות אלא הם כשוכבים זה על גבי זה; אך במקרה והזריעה אינה בקרקע אלא במים מניין לנו שגם זו אסורה?!

ג. דין צמחי מים

הגרצ"פ פרנק זצ"ל (הר צבי שם סוף אות ה) כותב שהאיסור של זריעה בברכות המים הוא כי הגידולים עושים פרי, וכמו שבזריעה בעציץ שאינו נקוב גדלים כתוצאה מזה פירות — כן הוא גם בזריעה במים. עפ"י זה הסביר את דברי הרמב"ם (פ"א ה"ו): "שורין את הזרעים בשביעית כדי שיהיו מוכנים למוצאי שביעית" שאיירי רק בשרייה למוצאי שביעית, אבל בזריעה רגילה שנועדה ליצירת פירות יש לאסור גם לדעת הרמב"ם.

גם המהרי"ל דיסקין (סי' כז סעי' א) כתב שיש לאסור גידול בתוך עציץ המלא מים, אולם בתשובתו מדובר בדרך של השרשה על מנת שיוציא שורש ויעשה פרי, וכן נראה מדברי הרדב"ז (ח"ה סי' אלף תריא) שההכנה לזריעה היא אסורה משום זורע, אבל בצמח שאינו צומח בקרקע — נראה שלא גזרו שהרי לא יבוא לידי זריעה.

סיכום

בנד"ד הצמחים הם מיוחדים לגידול בבריכות מים בלבד, ואינם גדלים בקרקע בכלל, וזריעה זו אינה מיועדת להביא פירות נראה שלא גזרו — ואין לזה דמיון לגזירה של עציץ שאינו נקוב אטו נקוב. גם מי שאוסר זריעה בבריכות מטויחות במלט היינו במקום או בצמח שדרך בני אדם לזרוע, וגזירה אטו עציץ נקוב, אבל דבר שהצמח איננו נזרע כלל באדמה אלא בבריכות מים ללא עפר, ואינו כצמח מאכל אלא חמצן לדגים, לא נראה שיש לדמותו כלל לעציץ שאינו נקוב שגזרו בו. לכן נראה שלכו"ע אפשר להתיר נתינת צמחי מים בבריכות מטויחות במלט, למרות שיתכן ויתפשטו העלים במים.